

NAZBILJ I NAHVAO KAO ANTICIPACIJE PSIHOANALITIČKIH KATEGORIJA

Goran Pavlič

UVOD

Posezanje za devizama kao programatskim premisama bilo kojeg istraživačkog pristupa uvijek nekako opstoji na kliskom tlu. Dok s jedne strane vreba opasnost trivijalnosti i notornosti, s druge, pak, prijete moguća otrcanost koja gotovo da unaprijed markira potom izloženi sadržaj. Svjestan te vrste rizika, ipak bih i ovdje kao polazište preliminarno naznačio već klasičnu krilaticu kako »u humanistici nema mrtvih tema«. Dok »optužba« za notornost u ovom slučaju svakako drži vodu, razlog zbog kojeg smatram vrijednim naznačiti tu vizuru je metodološko-legitimirajuće prirode.

Naime, Držićev opus zacijelo je jedan od najstudioznije i najtemeljitiije obrađenih u korpusu hrvatske književnosti – što vrijedi i za domaću, ali i za inozemnu književno–znanstvenu recepciju. Utoliko i svaka intervencija koja pretendira na, u najmanju ruku, status novine, nužno potrebuje iole čvrstu legitimaciju. U želji za izbjegavanjem pomodarskog pribjegavanja *anything-goes* paradigmi, nalazim nužnim u predstojećem materijalu pokušati izložiti legitimnost odabranog pristupa, njegovu primjerenost odabranoj temi te njegove prednosti pred nekim postojećim, i u svakom slučaju etabliranim pristupima. Budući da se u ovom članku radi o ocrtu jednog mogućeg analitičkog pristupa Držićevu vjerojatno najkompleksnijem djelu,

uz gorenavedenu činjenicu obilja interpretacijskih pristupa, mora se uzeti u obzir inherentna partikularnost svakog novog, ili onog koji to nastoji biti, analitičkog motrišta pa i njemu svojstvene metodologije.

Pristup koji ću ovdje upotrijebiti, i za koji ću nastojati pokazati da u mnogo aspekata primjerenije tretira bogatstvo uvida artikuliranih u *Dunda Maroju*, psihoanalitička je trihotomija psihološke raščlambe ličnosti na način kako je izložena u kasnijem Freudovu djelu. Njegova trostruka analitička operacionalizacija ljudske psihe, tj. psihološkog sustava, već općepoznata trijada *Id-Ego-SuperEgo* (Ono-Ja-Nad-ja) u nekim je segmentima ovog Držićeva djela maestralno anticipirana. Kompleksnost koju u ocrtavanju tog sustava Držić izlaže, u nekim se trenucima gotovo do homologijske razine sravnjuje s uvidima koji će i 400 godina kasnije izazivati spoznajnu, ali i moralnu nevjericu i odbacivanje. Vrijedi već, smatram, i samo zbog toga historijskoga kurioziteta pokušati detektirati mjesta anticipacije, a potom i iznijeti u kojoj je mjeri ovdje odabrani pristup plodonosniji od dosad angažiranih. Pritom valja naglasiti da se njime ne pretendira na zauzimanje superiorne spoznajne ili kritičke pozicije, već one koja će intrinzičnim vrijednostima pojedinih segmenata samog djela pokušati legitimirati vrijednost djela u cjelini, a bez posezanja za vanjskim (povijesnim, političkim, društvenim i inim) čimbenicima kao interpretativnim alatkama analize djela.

METODOLOGIJA

Uvodom naznačeno metodološko opredjeljenje vrijedi na ovom mjestu preliminarno izložiti kako bi se lociralo interpretacijsko polazište sa svim svojim specifičnostima koje će onda konkretne dijelove teksta, nadam se, preciznije i koherentnije usustaviti u korpus samog teksta *Dunda Maroja*.

Freudov opus predstavlja zacijelo najkontroverzniji refleksivno-teorijski materijal u suvremenoj svjetskoj povijesti. S jedne strane bezrezervno glorificiran, isti je materijal u obradi nehumanističkih disciplina od samog početka doživljavao široki raspon negativnih reakcija: od podsmijeha do ozbiljnih, pa čak i razornih kritika (Bezinović, 2005.). Ta povijesna, uslijed općepoznatosti, skoro pa i trivijalnost

dobiva na značaju ako se uzme u obzir da unatoč kompleksnosti djela i mnogostrukim revizijama čak i nekih osnovnih postavki, koje su nastupale kroz gotovo pedeset godina plodonosnog rada, primjetnom ostaje naturalističko-scijentistička tendencija. Od samih početaka i Freudova medicinskog obrazovanja te znanstvenog stasanja u okvirima neurologije, preko prvih »pravih« psihoanalitičkih djela početkom 20. st. do kasnije »društveno-teorijske« faze, prirodna baza ljudskog psihološkog mehanizma nezaobilazan je čimbenik tvorbe svih teorijskih konstrukcija. Imajući to na umu, gotovo idiosinkratični kuriozitet predstavlja činjenica da već 1900. u *Tumačenju snova* Freud odustaje od ikakvih referenci na anatomiju ili fiziologiju te koncipira svoju prvu trodijelnu strukturu psihološkog mehanizma, tzv. prvu topiku: nesvjesno-predsvjesno-svjesno (Freud, 1973.a; Matijašević, 2006.). Drugu topiku: Ono-Ja-Nad-ja Freud artikulira u tekstu »Ja i ono« iz 1923. koji je možda najznačajniji u nizu tekstova upravo nastajuće kasne faze koji sadrže bitne revizije nekih temeljnih postavki. Već i samo iscrpnije navođenje tih novina nadišlo bi okvire ovog rada, no treba naglasiti da se teorijske koncepcije i dalje konstituiraju bez detektiranja kauzalnih relacija s materijalnom podlogom, iako sveudilj tumačeći njezine efekte. To osciliranje između prirodne datosti i ljudske psihe kao produkta kompleksnih generativno-formativnih procesa predstavljat će interpretativni izazov generacijama istraživača, ali i povod beskonačnim osporavanjima. No, u kontekstu ovog rada puno značajnija je činjenica da je istovjetnu napetost tih dviju sfera kao i njihovo međuprožimanje i međudjelovanje anticipirao i na umjetnički osebujan način artikulirao Držić u svom »konceptu« *Ljudi nazbilj i ljudi nahvao*.

U nastavku teksta izložit ću najprije sporna mjesta iz nekih postojećih kritičkih pozicija te potom izložiti strukturne i generativne homologije između nekih Freudovih teza i maestralnih Držićevih uvida.

HISTORIJA – FILOLOŠKA DISCIPLINA?

Ambicija ovog rada svakako nije obračun s postojećim interpretativnim pristupima, a u ime neke transhistorijski veće vrijednosti prijedloga koji ću ovdje iznijeti. No, da bi se predloženi uvid verificirao, vrijedi prezentirati sukus onih pozicija koje

će funkcionirati kao polazište u konstituiranju, nadam se, plodonosnog odmaka. S tim ciljem, posegnut ću za nedvojbeno reprezentativnom instancom, ne zbog njezinih konkretnih specifičnosti, već stoga što svojom artikulacijom obasiže većinu prijepornih momenata koji, kako ću pokazati, odvlače pozornost s inherentnih vrijednosti Držićeva opusa te ga nastoje vrednovati (i) posezanjem za heteronomnim legitimacijskim čvorištima. Ovdje treba naglasiti kako odabrani slučaj ne funkcionira kao oličenje »zabludjelog« motrišta jer već svojom sintetičkom ambicijom kritičkog prikaza nužno zahvaća i velik dio nedvojbeno čvrsto legitimnih stajališta. Utoliko je odabran kao oprimjerenje nekih teza koje ću dijelom pokušati dovesti u pitanje i predložiti u stanovitoj mjeri njihovu reviziju.

Radi se o izdanju sabranih djela Marina Držića, naziva *Djela*, koje je priredio te uvod i komentare napisao Frano Čale. Unatoč fascinantnoj ekstenzivnosti i minucioznosti obrade svakog aspekta Držićeva rada, i ovdje se mogu pronaći elementi, koji će, u skladu s naznačenom tendencijom ovog rada, biti preispitani. Jedno od početnih poglavlja uvoda nosi naslov »Humanistički izvori poetike« i u njemu se, deklarativno programatski konstatira: »Najveća je manjkavost studija o Držiću dosta neodređen, što će reći apstraktan, nepovijesni stav prema tako složenu razdoblju kakva je renesansa, pogotovo što se tiče nekih njezinih teoretskih odrednica, o kojima uostalom ovisi razumijevanje naravi razvojnog pravca i same biti svih drugih, a u prvom redu duhovnih, i među njima književno-filozofskih, aspekata preporodnog života, pa zato i Držićeva djela.« (1987.:45). Iako i opet dijelom neprijeporno, ovakav rezolutan stav nameće pitanje je li doista bit književnih uradaka, pa tako i Držićevih u razumijevanju društvenih i povijesnih procesa tog doba. Nije li to, uostalom, i ovdje konkretno prokazano izmicanje u apstrakciju filozofske refleksije? Kasnije, pri minucioznoj obradi samog *Dunda Maroja* te kritičkoj reviziji prethodno postojećih interpretacija (str. 95-105), Čale odrešito delegitimira one koje pretendiraju na dostatnost klasno-antagonističke vizure. Međutim, razlikuju li se supstancijalno te pozicije u pogledu poetičkog vrednovanja odabranih momenata *Dunda Maroja* (ovdje smatram irelevantnim historijsko-materijalističko sagledavanje relacije baza-nadgradnja)? Po mom sudu, ne razlikuju se. I u jednom i u drugom slučaju, poetička se »uskogrudnost« nastoji produbiti, doduše različitim, ali ne i dispartnim, uvidima u vanumjetničke sfere. Takva je pozicija, dakako, daleko od ilegitimnosti, ali u ovom se konkretnom

slučaju pokazuje kao možda ne i najprimjerenija opcija. Da bih to pojasnio, nešto ću detaljnije predstaviti Čalinu argumentaciju.

Kao jedno od temeljnih stilskih obilježja Držićeva stvaralaštva, Čale ističe antiteze i kao ključnu izdvaja diobu na *ljude nazbilj* i *ljude nahvao*. Njezin se tumačeci potencijal očituje (najmanje) u dvostrukom smislu pa ju možemo poimati: »kao sintezu filozofskih i političkih pogleda, temeljenih na spoznajama suvremene misli u djelima humanističkih i renesansnih pisaca i teoretičara, i kao stilem koji izražava središnju *antitezu* i služi objašnjenju obilja drugih najraznovrsnijih antiteza, za Držićev stil karakterističnih kao znakova društvenih suprotnosti i 'dvostrukog morala' u svijetu o kojemu je i umjetnički i gestom urotnika posvjedočio« (1987.:49). Je li osebujnost Držićeva životnog puta uključujući i urotničke planove o svrgavanju dubrovačke vlasti te vlastiti, antagonistički stav prema dvostrukom moralu njegova vremena dostatna osnova kako bi se ustanovile potpune korelacije između postojećih društvenih okolnosti i njihovog znaka u okviru umjetničkog djela? Smatram kako je u ovakvom rezonu prešutno prisutna izrazita »socijalizacija« Držićeva stvaralaštva, odnosno neeksplicirana predmnijeva da postoji direktna determinacija, a ne samo moguća korelacija, između autorova životnog, konkretno spoznajnog i etičkog profila i specifičnih stilema, napose antiteze nazbilj–nahvao. Tome u prilog govori više momenata. Već spomenuto uvodno poglavlje koje nudi svojevrsni interpretativni ključ, »Humanistički izvori poetike«, slikovito ocrtava konture takvog pristupa. Iako, s primjerenom skrupuloznošću i oprezom, Čale naznačuje nuždu dijalektičkog sagledavanja značajki Držićeva vremena i njegova umjetničkog izričaja, determinacijski smjer nedvojbeno naznačuju sljedeće misli: »Kako će, primjerice, ako ne u okviru humanističkih doktrina tumač objasniti (...) Od tih bismo primjera mogli poći nastojeći rekonstruirati neke od glavnih koordinata misli unutar kojih se osvjetljuje 'supstancijalna srž' Držićeva djela, povezujući ih zasad ne toliko s neposrednim kontekstima koliko s drugim mislima što se jedna na drugu dadu nadovezati da bi predočile cjelinu stanovitih elementarnih ideja koje su u samoj definiciji humanističke biti renesanse« (1987.:45). Ako dobro razumijem tezu, radi se o eksplicitnoj ekspoziciji stava da je razumijevanje društveno-povijesnih, pa utoliko i idejnih okolnosti renesanse neminovno za razumijevanje specifičnih artikulacija samog Držića. To tumačenje podupire i daljnje razlaganje obrisa tog svjetonazora – Čalinim riječima: »Riječ je o usvajanju novog u renesansnoj misli potvrđenog poimanja čovjekovog dostojanstva

(*dignitas hominis*), na temelju razlikovanja divlje ('zvjerske') naravi ljudi (*feritas*) i njihove čovječnosti, odnosno kako Držić kaže, 'tihoće', što će reći i blagosti, i obrazovanosti (*humanitas*), s kojom postaju božanskim bićima (*divinitas*), odnosno o relaciji čovjeka-zvijeri, čovjeka-čovjeka i čovjeka boga, o kojoj su raspravljali humanistički filozofi« (1987.:45).

Nekoliko stranica dalje, u okviru poglavlja koje se detaljnije bavi antitezama kao specifičnostima Držićeva umjetničkog izraza, Čale izlaže svojevrstu poantu u naglašavanju značaja antiteze »mudrost–ludost«: »Tu i valja tražiti najvažniji aspekt Držićevih idejnih pogleda pa i od njih nedjeljivih shvaćanja poetike (...) Tu je i nukleus Držićeve vizije društvenih promjena (...) u kojima će se ostvariti prevlast *razuma* nad sebičnom *glupošću*, pobjeda *mudrosti* i razvlaštenje *ludosti*, pometovski trijumf kao u najvećoj i za egzemplifikaciju Držićeve poetike najpogodnijoj komediji« (1987.:52). Kako se nadam pokazati, taj pometovski trijumf strukturno i intrinzično zapravo bitno odudara od ovako postavljenog renesansnog ideala što se očituje čitavom artikulacijom Pometovog lika unutar *Dunda Maroja*.

Autorski principijelno i koherentno, Čale izlaže i drugu stranu medalje očitovanja te sveopće, kako životne tako i umjetničke antitetičnosti, konkretno utjecaj neoplatonizma kroz djelo Marsilija Ficina. Iako argumentacijski dosljedno, to suprotstavljanje navodno suprotive tendencije akvizicije Ficina u idejni kozmos Držićeva korpusa u srži je zapravo proturječno. Naime, prema svim pregledima Ficinova opusa (Schumacher, 1909.; Hankins, 1998.; Kristeller, 1967.), može se ustvrditi kako je on svojim prijevodima Platona na latinski i uopće revitalizacijom osobujne, može se čak reći i čišće ili »tvrđe« verzije neoplatonizma dao najznačajniji pečat renesansnoj misli i bio najznamenitiji mislilac tog doba. Gornji reci, tj. dva navedena citata, kao primjer suprotnog tabora, zapravo se jednako tako odnose i na Ficina. I u jednom i u drugom slučaju riječ je o svojevrsnom hiperracionalističkom idealu koji bi svoje oživotvorenje realizirao potpunim napuštanjem ljudski zvjerske (tj. prirodne) strane uzlazom u domenu božanskosti.

Smatram kako iz teksta *Dunda Maroja*, napose Pometovog lika, to ne može biti dosljedno izvedeno i utoliko predstoji izlaganje moguće koherentnijeg i konzistentnijeg tumačenja.

POMETOVŠTINA

Liku Pometa Čale u svojoj interpretaciji posvećuje primjereno studioznu i ekstenzivnu obradu. No ona i dalje, može se reći i dosljedno, »robuje« zacrtanim koncepcijama. Sljedeća rečenice to najbolje opisuje: »Pomet je, dakle, simbol novog doba, prototip u kojemu se ostvaruje *dignitas hominis* renesansnog čovjeka, *virtuoz*, a to će reći sposoban pojedinac obdaren vrlinom, koju određuju prirođena valjanost, individualna moć, odlučnost, inteligencija, vještina da se energično i mudro postupi na svoju korist koja je ujedno i na opće dobro, da se dosegne ljudski sklad i ostvari čovjekova bit, u smislu koji će o pojmu vrline poslije razraditi i Spinoza u četvrtom dijelu *Etike*.« (1987.:1999). Upravo u ovoj točki razaznatljivo je, po mojem sudu, najveće nepodudaranje Čaline interpretacije, njezine metodološke legitimacije i konkretne artikulacije Pometova lika u *Dundu Maroju*. I na tim se momentima najzornije može po/dokazati u kojoj mjeri i na koji način Freudovi uvidi figuriraju kao homolognija domena uvida i utoliko dalekosežnija, i još važnije konzistentnija metodološka paradigma u ovom slučaju.

Pomet se u *Dundu Maroju* javlja iole širim ekskursom krajem šestog prizora prvog čina u dvjema dotad individualno najopsežnijim replikama koje su u potpunosti izraz divljenja i glorificiranja njemačke kuhinje naspram dubrovačke, svojevrzni gastronomski traktati o umijeću pripreme i uživanja u hrani. Tu fascinaciju živopisno izražava hiperboličnom poredbom s ljubavlju njegova gospodara Uga Tudeška prema kurtizani Lauri: »Ma ovo mi moga Tudeška namuranoga; ma bogme sam ja namuraniji na njegovu trpezu neg on na sinjoru« (1987.:319). Sljedeće njegovo pojavljivanje je prvi prizor drugog čina (ujedno i najvažnije izlaganje Pometovo) u kojem, prisjećajući se večere s Tudeškom, reminiscira miline kulinarskih delicija koje je kušao za stolom. Dospijevši gotovo u trans od divljenja prema ponuđenom, svoje stanje dijagnosticira: »I u tjezijeh delicijah stojeći u kontemplaciji, bijeh otiša *in estasis*« (1987.:323). Uvodni su, dakle, reci, koji zapravo karakterno profiliraju lik dominantno obilježeni vitalističkim zanosom koji se manifestira u stanovitom obliku vulgariziranog epikurejstva, konkretno u uživanju u čulnoj nasladi hranom. U drugom dijelu tog izlaganja (drugi čin; prvi prizor) Pomet i dalje nastavlja panegirik predstojećim mu nasladama delicijama i prisiljen dignuti se sa stola izlaže svoj svjetonazor kojim komentira nošenje sa

životnim prilikama. Svoj antologijski monolog započinje s: »Ma se je trijeba s bremenom akomodavat; trijeba je bit vjertuožu tko hoće renjat na svijetu. Kralj je čovjek od ljudi, kad se umije vladat (...) Trijeba je bit pacijent i ugodit zlu bremenu, da se pak dobro brijeme uživa (...) Ovaki ljudi renjaju! A merita moj profumani trbuh da mu vjerno služim. Sve sam ove galanterije za njega naučio, er me nigda ne izdava na dobru obroku.« (1987.:324). Ako cijeli životni svjetonazor poantira odom vlastitu trbuhu, bivajući ispočetka motiviran iznijeti umijeće prilagodbe – akomodavanje – upravo dizanjem s obilne gozbe, mislim da nije preuzetno zaključiti da bivanje *vjertuožom* pokriva u značajnoj, ako ne i potpunoj mjeri značenjsko polje senzualističko-hedonističkog utilitarizma. Neoplatonistička tendencija uzdizanja duhovne komponente čovjeka od svih čulnih vezanosti uz ovaj svijet što obilježava ficinovsku kao nautjecajnu renesansnu misao teško da se može iščitati iz ovih redaka. U završnim recima svog izlaganja Pomet zdravorazumskim stavom prema ovim pitanjima višeg reda bitko diskvalificira ikakve natruhe tendencija prema *divinitasu*: »Ma sam zaljezao u veliku konsideracion, a imam danaska fačende velike činit, fačende dostojne od Pometa.« (1987.:324). Smatram da ove retke ne treba čitati kao ironiju već kao dosljedno manifestiranje pometskog, tj. smutljivačkog duha kojem su *fačende* posrednika u ljubavnim peripetijama životno značajnije od *konsideracioni*.

U sljedećem opširnijem pojavljivanju, u desetom prizoru drugog čina, Pomet opet preišlja o svojoj obdarenosti srećom na sljedeći način: »Je li čovjeku na svijetu srjeća u ruci kako je meni? Je li itko pod nebom gospodar od ljudi kako sam ja? Bez mene se nitko ne može pasat, bez mene se ljudi ne umiju obrnut. Gdje nije Pometa, tu nije ništa učinjeno;« (1987.:335). Rečene misli odnose se na samozadovoljno rekapituliranje komične situacije koju je Pomet svojom virulentnom ludičnošću na neki način facilitirao, iskazujući pritom specifičan vid, pomodno rečeno, socijalne inteligencije, odnosno vještine balansiranja i (dobrohotnog) manipuliranja u najrazličitijim životnim situacijama. A cijelo izlaganje završava još jednim maestralnim panegirikom svom umijeću čulnog uživanja: »Pometov trbuše sofriktani, veseli se na delicije, na zalogaje, na manu nebesku (...) Za tebe Pomet sve stenta, za tebe se sve ovo spravlja, kralju i gospodine! Ti si moj, ja sam tvoj, ti meni gospodar, a ja tvoj sluga (...)« (1987.:336). Sljedeći monolog slično je komponiran utoliko što ima manji refleksivni dio, i veći, pripovjedački sa specifičnom dramaturškom funkcijom. U ovom manjem, poanta je opet gastronomske proveni-

jencije. Iako nedvojbeno stilski moment, teško je ignorirati činjenicu artikuliranja upravo u tom sladostrasnom registru. Za razliku od *injoranata* s kojima »srjeća ne opći«, s *razumnijem* »srjeća stoji« i to na način: »Za vlastelinu čovjeku bit hoće se čista krv od juhe, od kapuna i od jarebice učinjena, a ne od luka česnovitoga i od srdjela. Ovo se more rijet čovjek – ja sam čovjek ki s galantarijom idem, razumno se vladam, nijesam rustik, ala mi ne para da sam! Dobra srjeća sa mnom je, a š čovjekom je: umijem je karecat, tako sa mnom dobrovoljno i stoji« (1987.:352-353). No sreća je, već po svojoj naravi, prevrtljiva i Pomet je toga svakako svjestan: »Vrag uzeo srjeću i nesrjeću. Fortunu pišu ženom ne zaman; i dobro čine tu joj čas činit, ako se obrće sad ovamo sad onamo, sad na zlu sad na dobru; sad te kareca, a sad te duši« (1987.:363). Zdvajanje je posljedica Pometova izbacivanja iz kuće Uga Tudeška, i ono za čim Pomet posebno žali je sljedeće: »Ah, nevoljni Pomete, počese mi usta pucat na one vivande, na manu nebesku. A gdje sada da se konsolaš, trbuše, moj dragi gospodine? Primi u pacijenciju; odsela ćeš kad godi i srdjelicom se pasat« (1987.:363-364). Ne želim sugerirati da ovoliko inzistiranje na hranidbeno-čulnoj dimenziji neposedno ukazuje na Pometovu doslovce proždrljivu narav (iako bi se priloga i toj tezi dalo pronaći), ali izuzev još samo jednog (relativno sporednog) opširnijeg izlaganja u čitavom djelu, Pomet nijedan svoj stav ne artikulira izvan referentnog kruga punog stola i punog želuca. Čak i u situacijama karakteroloških opservacija, poredba izvrsnosti opet je posuđena iz kulinarskog repertoara.

POMET – DIJAGNOZA LJUDSKOSTI

Budući da je u gornjim recima, nadam se, pruženo dosta dokaza iz materijala samog teksta kako se lik Pometa interpretativno tek minucioznim podešavanjima uz znatne količine inkonzistencije može uklopiti u ficinovski ideal ljudske duše koja teži božanstvenosti, predstoji pokazati kojim se interpretacijskim obrascem kompleksnost Pometova lika može primjerenije obuhvatiti. Kao što sam i naznačio, to je Freudova psihoanalitička trodioba ljudske psihičke strukture.

Primat tjelesne baze polazište je svih materijalističkih znanstvenih pristupa tijelu. Kod Freuda je scijentistička orijentacija prisutna od samog početka, što

proizlazi i iz njegovog medicinskog obrazovanja (Hopkins, 1998.; Freud 1973.b). Utoliko ne iznenađuje njegova fizikalistička orijentacija. No, kako gore spomenih, već u prvoj fazi koncipiranja psihoanalitičke teorije teorijski se udaljava od anatomskih referenci. Unatoč tome, fenomen svijesti, kao refleksivne instance okarakteriziran je u *Tumačenju snova* iz 1900. na sljedeći način: »Procesi mišljenja, naime sami po sebi su bez kvaliteta, osim nadražaja zadovoljstva i nezadovoljstva koji ih prate i koje moramo držati u granicama zbog njihove mogućnosti da mogu ometati mišljenje« (1973.a:267). Nisu li Pometovi hvalospjevi svom trbuhu kao krajnjoj svrsi sve njegove vjertuočnosti u rečenicama poput »Pometov trbuše sofriktani (...) Za tebe Pomet sve stenta, za tebe se sve ovo spravlja, kralju i gospodine« (1987.:336), upravo oličenje ove teze o snazi nagona?

Freudova kasnija faza, otprilike od 1915. nadalje, bitno je konstituirana rekapitulacijama nauka kao i revizijama nekih postavki u smjeru sve većeg pridavanja značenja prirodnoj, fizičkoj, konkretno – nagonskoj komponenti ličnosti. U novoj, drugoj topici, ta domena je označena kao *Ono* koje *Ja* nastoji zauzdati i uskladiti s vanjskim svijetom. *Ja* Freud dinamički određuje kao »koherentnu organizaciju duševnih procesa u jednoj osobi« (1986.:273), međutim ta se koherencija postiže na sljedeći način »[Ja je] dio Onoga, izmijenjen izravnim utjecajem vanjskog svijeta (...) Ja se također trudi da pribavi važnost utjecaju vanjskoga svijeta na Ono i njegove namjere te nastoji načelo stvarnosti postaviti na mjesto načela ugone koje neograničeno vlada u Onome (...) Ja predstavlja ono što se može nazvati umom i razboritošću, nasuprot Onome koje sadrži strasti« (1986.:280-281). Nadalje, citirajući Groddecka Freud tvrdi: »Mi smo življeni od strane nepoznatih moći kojima nismo u stanju ovladati« (1986.:279) i zaključuje »Priroda čovjeka, kao u dobru tako i u zlu daleko nadmašuje sve ono što čovjek o sebi misli« (1986.:305).

U prologu Dugog Nosa geneza ljudi nahvao izvedena je interferencijom animalnog u skladni »kozmos« ljudi nazbilj; konkretno: »Ovi obrazi od papagala, od mojemuča, od žaba, žvirati, barbaćepi i s kože udreni i, za u kraće rijet, ljudi nahvao, počеше se ploditi i miješati s ženami nazbilj« (1987.:305). Može se, dakle, zaključiti da je *nahvao* karakter svoju specifičnost povukao iz prirode koja je onda ukaljala ljude sljedećih osobina »ljudi koji te strane uživaju ljudi su blazi, ljudi su tihi, ljudi mudri, ljudi razumni (...) ljudi su koji se zovu ljudi nazbilj« (1987.:305). Ako uzmemo u obzir ove odlike i usporedimo ih s Freudovim uvidima, lako se ustanovljuje kako *Ja* kao »koherentna organizacija duševnih procesa« odgovara

konceptu *nazbilj*, dok je puno veća domena psihičnosti s kojom se *Ja* nosi, ona životinjskog, prirodnog porijekla koja se povodi za nagonima, a to je bitno obilježje »prirodnijih« ljudi, tj. ljudi *nahvao*. Umješno balansirati i koordinirati okolnosti koje su izvan domašaja individualnog utjecaja, a to je prirodna komponenta ličnosti, ali i još važnije opće stanje stvari, tj. Pometova *srjeća*, ustvari je glavni zadatak koji *Ja* vrši. A taj je zadatak izvediv samo ako je *Ja*, tj. tradicionalno rečeno osoba, *vjertuož* i samo kao takav može »renjat na svijetu«.

Snalaženje u svijetu kao »koherentna organizacija duševnih procesa« utoliko predstavlja dimenziju koja svojom naravi i svojom kompleksnošću uvelike nadilazi pravocrtni jednosmjerni ficinovski moralni imperativ uzdizanja do božanskosti; ona je mnogo prije, i prema Držićevu tekstu mnogo čvršće, kategorija sastavljena i od *nazbilj* i od *nahvao* elemenata. Pogotovo je to nedvojbeno u slučaju Pometa čije životne preokupacije i prakse, kako sam gornjim izvodima pokazao, uvelike odskakuju od moralne skrupuloznosti »blazih, tihih, mudrih ljudi«. Njegovo uvijek primarno zadovoljavanje načela ugone koje vlada u *Onome*, uz istovremenu svijest u promjenjivoj naravi vanjskih okolnosti i nuždi da se razuman, *vjertuožan* čovjek tome treba *akomodavat* zapravo su izvrstan prikaz funkcioniranja ljudske psihološke strukture koja uvijek funkcionira, tj. održava se napetošću između prohtjeva svoje fizičke baze i realnih okolnosti s kojima se mora nositi. Pometovo djelovanje i njegovi *konsideracioni*, svojim značajkama zauzimaju znatno šire polje ljudskog funkcioniranja nego što bi asketski, neoplatonički ideal Ficina i sljedbenika (što faktički znači gotovo cijele renesansne misli) bio u mogućnosti samo i tolerirati, a kamo li sadržavati.

* * *

Nakon niza eminentnih kritičkih uvida u Držićevo djelo, te shodno tome i analiza Pometova poetičkog i ideološkog značaja, neminovno postoji opasnost posklizavanja na ambiciji davanja drugačije vizure, odnosno one koja bi iznašla dosad neiskorišten potencijal teksta. Utoliko bi bilo koji takav pokušaj svoj legitimitet nužno morao utemeljiti na vlastitoj partikularnosti. Uzimajući u obzir načelno beskrajn značenjski potencijal koji pružaju sva velika djela književnosti, takva je partikularnost na neki način i tehnički neminovna. Međutim, i puno važnije, ona je epistemološki potencijalno u prednosti utoliko što obrađeni materijal može dubinski i sustavno razložiti, ne bivajući pritom nužno u proturječju s postojećim

pristupima, nego šireći polje mogućih interpretacija ona obogaćuje kompleksnost uvida u materiju. U tom je horizontu osmišljena i ova analiza pa ako i postoje okolnosti (povijesne, političke, ili bilo koje paratekstualne) koje neke od ovdje izloženih zaključaka mogu ozbiljnije dovesti u pitanje, smatram kako tekstualni predložak predstavlja okvir koji u znatnoj mjeri na ovaj način odrađenu analizu čini koherentnom u mjeri koja je primjerena značaju predloška.

LITERATURA

- Bezinović, I. (2005.). »Jesu li Freudove teorije znanstvene?« *RE: časopis za umjetnost i kulturu*, 9:334-339.
- Čale, F. (1987.). »Uvod i komentari«. U: Držić, M. (1987) *Djela*. Zagreb: Ceka-de.
- Držić, M. (1987.). *Djela*. Zagreb: Ceka-de.
- Freud, S. (1973.a). *Tumačenje snova II.*. Beograd: Matica srpska
- Freud, S. (1973.b). *Uvod u psihoanalizu*. Beograd: Matica srpska.
- Freud, S. (1986.). »Ja i ono«. U: *Budućnost jedne iluzije*. Zagreb: Naprijed.
- Hankins, J. (1998.). »Marsilio Ficino«. U: Craig, E. (ur.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge.
- Hopkins, J. (1998.). »Sigmund Freud«. U: Craig, E. (ur.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge.
- Kristeller, P.O. (1967.). »Marsilio Ficino«. U: Edwards, P. (ur.): *Encyclopedia of Philosophy*. London: Collier-Macmillan limited.
- Matijašević, Ž (2006.). *Strukturiranje nesvjesnog: Freud i Lacan*. Zagreb : AGM.
- Schumacher, M. (1909.). »Marsilio Ficino«. *In The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. Očitano 19. listopada 2008. sa stranice *New Adventa*: <http://www.newadvent.org/cathen/06067b.htm>

NAZBILJ AND NAHVAO AS ANTICIPATIONS OF PSYCHOANALYTICAL CATEGORIES

S u m m a r y

Most of Držić's reception regarding the basic categories *nazbilj** and *nahvao**, was orientated towards finding the Renaissance, humanistic-philosophical premises of their articulation. By taking into consideration socio-historic insights and insight into the history of art, this approach needs no further affirmation. However, if we focus on the moment of making firm psychological profiles, especially with the protagonists of *Dundo Maroje*, the text of the comedy itself gives us numerous interpretational nodes which indicate, in some places, the brilliant anticipation of the basic psychoanalytical categories, in the same way as presented in Freud's works. Although the *nazbilj-nahvao* distinction, unlike Freud's tripple analytical operationalization on *Id, Ego and SuperEgo*, is binary in its structure, with its explanatory range it completely covers the dynamic psychoanalytical system divided into the three afore mentioned segments. In light of new, naturalistic revisions of Freud's basic theories, Držić's psychological intuition seems all the more fascinating. Through the paper I will firstly identify the key points of said expectations, and then highlight their concordance to the psychoanalytical concept of self. I believe that with this explanatory approach, the interpretational platform broaching Držić's work would be expanded, which would bring attention to the progressive complexity of his literary opus.

* These are terms for describing two kinds of people that Držić uses in his comedy *Dundo Maroje*. *Nazbilj* people are truthful and honest people, moral heroes, while *nahvao* people are those who are hypocrites, phonies and greedy people.